

Bolest društva i kulture ili bolesno društvo i kultura

Povodom knjige Dejvida Morisa, "Bolest i kultura u postmodernom dobu",
Beograd: Clio 2008, 353 stranice, prevod s engleskog Jelena Kosovac

Dejvid Moris traga za tzv. postmodernom bolešću, odnosno za bolešću našeg doba. Možda je traži u pogrešnoj oblasti. Njegova ideja jeste da je kultura odgovorna za razvoj bolesti, koje deluju kao prirodene određenim ljudskim zajednicama – a što važi i za današnju globalnu ljudsku zajednicu – i sa tom idejom nemam problem, kao antropolog. Posmatrano iz disciplinarnе perspektive, ne mogu imati problem ni sa onim delom njegove "potrage", koji se odnosi na biološki aspekt bolesti. Kada sam napomenuo to, da njegova potraga, možda, nije usmerena tamo gde bi mogao pronaći ono, za čim traga, izašao sam iz oba okvira, kojima se Moris bavi, biomedicinskog i biokulturnog. Izrazio sam stanovište, koje je sociokulturno u potpunosti, a odnosi se na bizarnu činjenicu – barem po meni – da delo autora, koji je po obrazovanju književnik, a po vokaciji spisatelj, a čija tematika može da se podvede podjednako, praktično, pod bilo koju od društvenih i humanističkih disciplina, biva objavljeno u biblioteci koja je psihološka.

Možete se zapitati, naravno, ako smatram da knjiga nije antropološka, u užem stručnom smislu, zbog čega pišem komentar, podstaknut njenim srpskim izdanjem, a odgovor na to pitanje jeste – da se knjiga bavi kulturnom dimenzijom ljudske fizičke telesnosti, odakle, ako baš ne predstavlja disciplinarni doprinos, u pravom smislu reći, ulazi u korpus onoga što zanima antropologiju tela, shvaćeno kao doprinos građi, barem. Ono što ostaje, međutim, jeste identifikovanje "bolesti" svojstvene našem dobu, a koju Moris ne pominje. Ta bolest jeste nesposobnost pronicanja ispod trivijalne kategorizacije naučnih disciplina u javnom govoru društva, koja je zasnovana, opet, na svojevrsnoj akademskoj ignoranciji – dakle ne na neznanju, koje potiče od nedostatka obrazovanja, već na aroganciji, koja potiče iz disciplinarnе samodovoljnosti i društvenog pozicioniranja. Fuko bi rekao da je u pitanju *moć*, ali koga briga za njega, bio je "samo" filozof.

Koga briga za antropologe, takođe, bez obzira na to, što Moris crpi dobar deo iskustvene evidencije iz te discipline, ali i "pogled na svet", odnosno istraživačku perspektivu, koja preispituje društvene i kulturne predstave, norme, vrednosti i ustanove, a bez čega ne bi bilo ni Morisove inspirativne potrage za postmodernom bolešću. Sa te strane, može se reći, možda, da "strah" od antropologije u srpskoj akademskoj javnosti, a verujem – i javnosti koja se sastoji od tvoraca javnih politika, društvenih upravljača, te merača i prebrojavača ljudi – potiče od te osobine antropologa, da stvari ne uzimaju zdravo za gotovo, statično i u smislu datosti, predodređenosti i esencijalizma bilo koje vrste.

Morisov pristup sličan je tome, iako se način, na koji se odnosi prema problematici, koju je istražio i dokumentovao sasvim dobro, može nazvati esejističkim, posmatrano iz perspektive bilo koje naučne discipline. Antropologija

bi pozdravila, u svakom slučaju, njegovo insistiranje na svojevrsnoj kulturogenosti svake od bolesti, koje razmatra, kao moguće kandidatkinje za "post-modernu" bolest. Samo katalogiziranje tih bolesti, kao i odnos biomedicinskog modela prema tome, šta treba smatrati bolešću i na koji način se odnositi prema njoj, odnosno konceptualizacija zdravlja i bolesti, koja je dominantna u zapadnoj civilizaciji danas, međutim, predstavljalo bi faktografiju za razmatranje kulturnih modela bolesti i zdravlja, više, negoli analitički diskurs, s kojim bi imalo smisla diskutovati iz antropološke perspektive, na primer.

Moris ispravno uviđa, ipak, ono što znaju antropolozi, koji se bave time, da svaka bolest ima i svoju kulturnu stranu, a ta strana je dvostruka, u najmanju ruku. Na prvom mestu, to je način na koji se sami oboleli odnose prema svojoj bolesti, a što se ne može videti, često, iz zdravstvenih kartona, dijagnoza i anamneza. Pored toga, tu je i način na koji se društvo i kultura odnose institucionalno prema bolesti, a još više prema obolelima, gde se institucionalni i individualni način ne razumeju, uglavnom, niti podržavaju.

Biomedicinski pogled na svet, tj. na bolest i zdravlje, zanemaruje taj aspekt, usredsređujući se na fizičke, odnosno organske uzročnike obolenja, te njihov odgovarajući tretman, što predstavlja za Morisa predmet kritike, ali za antropologe ništa više od svedočanstva o određenom sistemu kulturnih vrednosti i društvenih normi, odnosno verovanja o jednoj konceptualnoj kategoriji, koja jeste reprezentacija jednog domena stvarnosti. Morisov pristup zasnovan je na naraciji, kao na sredstvu opisivanja sveta i vlastitog odnosa prema istom, tačnije prema onome što predstavlja neposredan predmet razmatranja, a to je ono, što antropologija tretira kao eksplanatorni materijal.

Ono u čemu se mogu složiti Moris i antropolozi, međutim, jesu interesovanja u pogledu toga, ko je "vlasnik" naših bolesti, odnosno od čega se one sastoje. Antropološka razmatranja telesnosti u medicinskim diskursima i praksama, kao i tih diskursa i praksi samih po sebi, ukazuju na svojevrsno "otimanje" bolesti obolelima, od strane onoga, što bi se smatralo činiocima medikalizacije, u relevantnoj literaturi. Medicinski službenici, lekari, pomoćno osoblje, zaposleni po ustanovama nadležnim za zdravstvenu zaštitu (ne nužno javnim ustanovama, naročito u S.A.D.), zakonodavci i tvorci javnih politika, tretiraju bolest kao činjenicu, koja je suštinski nezavisna od obolelih i vrednosno neutralna u odnosu na njih.

Lekari i medicinsko osoblje jesu, pri tome, pod dodatnim pritiskom učinkovitosti, izraženoj u broju pregledanih pacijenata i sredstvima utrošenim za njihove zdravstvene tretmane, odnosno – u sistemu su revizorske kulture u S.A.D. i Velikoj Britaniji, u potpunosti, a to jeste intencija i ovdašnjih "reformatora" javnog zdravstva. Oboleli bivaju "odvojeni" od svojih bolesti, na taj način, svedeni na nosioce statističkih kategorija revizorske kulture, lišeni subjektiviteta u odnosu na sopstveno zdravlje i telesnost uopšte, derogirani na sociokulturne anomalije, kojima je potrebna skupa korekcija, da bi mogli da

nastave da funkcionišu kao sociokulturno prihvatljivi ajtemi, ili da bi bili udaljeni od javnog života zauvek, ali bez prava raspolaganja svojim, privatnim životom, kao što je to slučaj sa obolelima od neizlečivih bolesti, svedenim na tela koja zauzimaju bolesničke postelje.

Zvanični pogled na bolest, odnosno javni zdravstveni diskurs, razlikuje se od načina na koji oboleli vide svoja obolenja. Ne govorim o razlici između takvog viđenja stvari, prema kojem medicina kaže da neku bolest izazivaju virusi ili bakterije, a tzv. običan svet tvrdi da su na delu čari ili negativna energija, već o perspektivi biomedicine i perspektivi obolelih, koja se razlikuje u tome, što prva teži ignorisanju ličnog doživljaja, kao potencijalno bitnog činioca za ponašanje obolelih u toku odgovarajućeg tretmana. U pitanju nije, međutim, samo nešto, što bi se moglo opisati kao individualni psihološki doživljaj, već nešto, na šta utiče čitav niz kulturnih okolnosti, kao i socijalnog umrežavanja, a što pokazuje karakteristike tzv. kulturne deljenosti u određenoj ljudskoj zajednici, odakle i predstavlja legitiman predmet antropoloških interesovanja.

Kada bi kulturne revizore zaista zanimala ljudska i društvena dobrobit, podelili bi računa o toj kulturnoj multivokalnosti po pitanju ličnog, ali i javnog zdravlja. Kako znamo, međutim, multivokalnost se doživljava, najčešće, kao ugrožavanje monopola – na istinu, resurse, bilo šta, praktično – bilo da se radi o kulturnim modelima bolesti, načinima njihovog razmatranja ili, kao u slučaju izdavača ove knjige, prava na to, ko može da ih razmatra uopšte.

Bojan Žikić

**Danijel Sinani, OPSEDNUTOST I EGZORCIZAM U SRBIJI:
ANTROPOLOŠKI PRISTUP**

Knjiga "Opsednutost i egzorcizam u Srbiji: Antropološki pristup" predstavlja logičan nastavak težnji savremene generacije etnologa i antropologa da demistifikuju teme kojima šira publika pristupa senzacionalistički, a klasična etno-antropološka literatura sa materijalističkih, sekularnih i pozitivističkih pozicija. S jedne strane, ova studija u proučavanja ovog problema unosi više reda, argumentovanosti, objektivnosti i konzistentnog teorijskog i metodološkog razmatranja a, s druge strane, ona novijom građom i savremenim teorijskim pristupom kritički pretresa starije naučne studije o ovoj temi. Njen kvalitet odnosi se kako na konzistentan teorijsko-metodološki pristup, koji treba da pruži orijentaciju svim zainteresovanima, tako i na bogat empirijski materijal koji omogućava da se izvrši provera dosadašnjih teorijskih postavki.

Studija se sastoji od 170 strana teksta, 12 strana foto dokumentacije i 5 strana spiska literature i izvora. Podeljena je na nekoliko poglavlja. Prvo poglavlje predstavlja *Uvod*, u kojem autor daje okvirne razloge za izbor teme i